

CYFARFOD:	PWYLLGOR IAITH
DYDDIAD:	23ain Ebrill 2024
TEITL:	Diweddariad ar waith Menter Iaith Gwynedd
AWDUR:	Iwan Hywel, Pen Swyddog, Menter Iaith Gwynedd
PWRPAS YR ADRODDIAD	Cyflwynir yr adroddiad hwn er mwyn rhoi cefndir i aelodau'r Pwyllgor am waith a blaenoriaethau cyfredol y fenter.

1. Cefndir

1.1 Bwriad sylfaenol *Menter Iaith Gwynedd yw cynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg ym mhob rhan o'u bywydau ac ym mhob cymuned ledled Gwynedd. Yn yr adroddiad hwn, edrychir yn ôl ar y flwyddyn ddiwethaf a chyflwyno esiamplau o waith y swyddogion er mwyn gwella dealltwriaeth yr Aelodau o'r math o ymyraethau sydd yn cael eu cynllunio ar draws y gwahanol feysydd.

*Gollyngwyd yr enw "Hunaniaith" yn haf 2023, gan benderfynu ar enw symlach sy'n cyd-fynd gyda gweddill y mentrau iaith ledled y wlad.

1.2 Cychwynnodd Pen Swyddog newydd Menter Iaith Gwynedd ei waith ym mis Mai 2022, hynny yn dilyn penderfyniad y Cabinet yn 2021 i ariannu Pen Swyddog i'r fenter iaith "i ganolbwyntio ar ddenu grantiau newydd a chodi incwm, gwella'r cyswllt cymunedol, denu mwy o aelodau cymunedol i'r Grŵp Strategol a gweithio tuag at fod yn endid annibynnol." Ariennir y swydd am 4 blynedd o 2021.

2. Trosolwg o waith 2023-2024

2.1 Mae'r gwaith o allanoli Menter Iaith Gwynedd wedi parhau dros y flwyddyn ddiwethaf. Cofrestrwyd y fenter fel cwmni nid er elw gyda Tŷ'r Cwmniau ar y 1af o Awst 2023 a chafwyd lansiad 'meddal' o flaen gweinidog y Gymraeg ar faes yr Eisteddfod ar stondin Cyngor Gwynedd. Pedwar o wirfoddolwyr yw cyfarwyddwyr y cwmni newydd ac mae grŵp ehangach o 7 ar y grŵp arweiniol sy'n cynghori'r cyfarwyddwyr. Roedd y lansiad yn un 'meddal' i adlewyrchu bod staff cyflogedig yn dal yn gweithio i Gyngor Gwynedd ar hyn o bryd. Mae cymhlethdodau gyda phensiynau wedi golygu y bydd y 3 aelod staff presennol bellach yn symud i weithio i'r fenter newydd ar y 1af o Ebrill 2025, yn hytrach nag Ebrill eleni. Mi fydd y fenter iaith annibynnol yn derbyn cytundeb lefel gwasanaeth gan y Cyngor i gyflogi un swyddog yn ardal Meirionnydd yn ystod 24-25, hynny yn dilyn ymadawiad un aelod staff yn ystod 23-24 oedd yn creu swydd wag, ac yn synhwyrol felly i'r fenter newydd gyflogi o'r newydd yn hytrach nag ychwanegu cymhlethdod arall at yr allanoli. Mae Bwrdd Prosiect o swyddogion y cyngor yn dod ynghyd yn rheolaidd bellach, yn cynnwys cynrychiolaeth gan adrannau cyllid a chyfreithiol, i drafod y broses allanoli a bydd yn eitem agenda mewn cyfarfod cabinet ym mis Mai.

- 2.2 Mae rhan fwyaf o'n gwaith yn canolbwyntio ar Thema 2 strategaeth Cymraeg 2050, sef 'Cynyddu Defnydd y Gymraeg'. Rhennir ein gwaith gyda'r cyhoedd yn dri maes penodol sef Plant a Phobl Ifanc, Teuluoedd a Cymuned. Yn adran 3 yr adroddiad hwn rhoddir blas o rai o'r prif gynlluniau ddigwyddodd yn 2023-24 o fewn y 3 maes.
- 2.3 Rydym angen denu mwy o wirfoddolwyr i weithredu dros y Gymraeg yn ein cymunedau ar draws y sir, felly nid 'cynnal' neu 'drefnu' digwyddiadau yn unig rydym yn 'nelu i'w wneud, ond cynllunio digwyddiadau ac ymyraethau fydd yn ysbrydoli, fel bod modd i ni rymuso a chefnogi cymunedau ac unigolion i weithredu eu hunain hefyd.
- 2.4 Llwyddwyd i ddenu cyllid ychwanegol yn ystod y flwyddyn, £24,000, o gronfeydd amrywiol oedd yn cynyddu ein capasiti i gynnig mwy o weithgarwch ac yn creu incwm fydd yn gefn i ni wrth i Menter Iaith Gwynedd newid dros y flwyddyn nesaf.

3. Prosiectau penodol

3.1 Teuluoedd

3.1.2 - **Stori a loga**- cafwyd sesiynau i rieni gyda phlant ifanc ym Mangor, Llanbedrog a Bala

3.1.3 **Llanbedrog**- Drwy weithio ar y cyd gyda grŵp lleol 'Pwyllgor Cae Chwarae Llanbedrog' cefnogwyd y pwyllgor i gynnal sawl digwyddiad dros y flwyddyn, digwyddiadau megis noson crempogau gyda Tudur Phillips, gwasanaeth carolau a disgo Santes Dwynwen.

3.1.4 **Mynydd Llandygai**- Cafwyd noson gan gwmni mewn cymeriad cyn y Nadolig i deuluoedd y pentref, perfformiad arbennig o sioe Nadolig gyda system gyfieithu ar y pryd ar gael i'r rhai hynny oedd ddim yn gallu'r Gymraeg. Roedd lluniaeth yn dilyn y perfformiad a chyfle i drigolion nodi wrthym ni fel swyddogion y fenter iaith ac i bwyllgor y neuadd beth hoffent ei weld yn digwydd i gefnogi cynyddu defnydd y Gymraeg. Roedd cyfleoedd sgwrsio/ ymarfer y Gymraeg yn anffurfiol, digwyddiadau i deuluoedd a dod i adnabod yr ardal leol yn brif flaenoriaethau.

Bellach mae pwyllgor y neuadd wedi cynnal 'Bore ymarfer y Gymraeg' eu hunain drwy ddefnyddio'r gêm fwrdd Hyderus a brynwyd iddynt gan y fenter, roedd y digwyddiad yn un llwyddiannus gyda 8 o unigolion yn mynychu ac mae trefniadau i gael sesiynau tebyg yn rheolaidd. Cynhaliwyd cyfarfod i drefnu rhaglen o deithiau cerdded a darlithoedd am yr ardal fydd yn cychwyn yn y gwanwyn gyda phwyllgor y neuadd yn arwain ar y trefnu gyda chefnogaeth gan swyddogion cyflogedig y fenter.

3.1.5 **Canolfannau Trochi**- Drwy ddatblygu ein partneriaeth gyda'r adran addysg rydym wedi cychwyn estyn allan i deuluoedd newydd sydd yn anfon eu plant i'r canolfannau trochi er mwyn creu system o gefnogaeth i'r teulu gyfan, nid dim ond y disgybl, gyda'r nod fod hyn yn arwain at y teuluoedd hynny yn dod yn agosach at y Gymraeg ac yn ei defnyddio hi. Rhan o'r gefnogaeth yma yw rhoi cyflwyniadau i rieni, cyflwyniadau am hanes yr iaith, y sefyllfa bresennol, ble i fynd am gefnogaeth a ble i'w defnyddio hi'n lleol.

3.1.6 **Trochi ac Ysgol Pont y Gof**- Mae nifer cynyddol o blant yn y canolfannau trochi ac mae sut i gyflwyno a chroesawu'r teuluoedd hyn fel unedau, a'u denu i ddefnyddio'r Gymraeg, yn bwysig. Gyda hyn mewn golwg, cafwyd cyfarfod yn ysgol Pont y Gof, ar y cyd gyda'r adran addysg i drafod posibiliadau o gynnal prosiect peilot yno. Penderfynwyd bod angen gweithgarwch fyddai'r plant yn ei wneud yn y Gymraeg ond y byddai'r rhieni yn gallu eu mynychu hefyd a bod y gweithgarwch i gario negeseuon am ddefnydd y Gymraeg mewn ffurf hwyliog a dealladwy, ac i gynnwys cyfle i'r rhieni sgwrsio a chael gwybodaeth gan staff y Fenter. Penderfynwyd y bydd y fenter yn arwain ar y gwaith, yn trin y prosiect fel peilot, a'r fenter fyddai berchen y cynllun wedyn. Comisiynwyd Anni Llŷn i greu sioe, fydd yn gallu cael ei defnyddio dro ar ôl tro mewn ysgolion gwahanol, a gafodd ei chreu ar y cyd gyda disgyblion ysgol Pont y Gof, Botwnnog, yn defnyddio eu profiadau fel newydd ddyfodiaid i'r ardal a phrofiadau plant lleol iaith gyntaf yn croesawu plant newydd i'r ardal. Mae gweithdai creu y sioe gyda'r plant wedi digwydd, a'r prif ddigwyddiad i ddod yn y gwanwyn, byddwn

wedyn yn gwerthuso'r digwyddiad a'r prosiect cyfan er mwyn gallu ei fireinio a'i gynnig mewn ardaloedd eraill.

3.1.7 Natur- Cynhaliwyd pedair taith gerdded natur i adnabod enwau Cymraeg a nodweddion gwahanol blanhigion, digwyddodd y rhain yn y Bala, Aber Ogwen, Nefyn a Mynydd Llandygai

3.2 Plant a Phobl Ifanc

3.2.1 Digidol- Yn ddigidol rydym yn bachu ar y cyfleoedd sydd o dynnu ysgolion y sir a'r canolfannau trochi, i wneud gweithgareddau yn y Gymraeg, cynigwyd y canlynol:

- Cwis Dim Clem 2024 (Cwis cenedlaethol y mentrau iaith)- i ysgolion y sir- 26 ysgol a 117 disgybl o Wynedd wedi cymryd rhan, gydag Ysgol Pentreuchaf yn cyrraedd y rownd genedlaethol
- Sesiynau gyda Karen "Kariad" Owen- sesiynau hunan ofal, hwb i'r hunan hyder a gwarchod teimladau i blant cynradd dros Zoom. 10 sesiwn i 140 o ddisgyblion.
- Dydd Miwsig Cymru- cystadleuaeth ddigidol gyda Osian 'Candelas' yn beirniadu a gwobr o gael disgo gan Owain Llŷr yn ymweld â'r ysgol, 27 ysgol wedi cymryd rhan, ac ysgol Rhosgadfan yn ennill!

3.2.2 Ysgolion- Cynigwyd arlwy ehangach i ysgolion yn y cyfnod hwn oherwydd bod y gallu ariannol gennym i wneud hynny oherwydd ymadawiad aelod o staff. Drwy'r gwaith mewn ysgolion ceisiwn ddangos i'r plant bod y Gymraeg yn iaith i'w defnyddio tu allan i'r dosbarth, yn iaith fywiog a modern y mae posib ei defnyddio ymhob agwedd ar fywyd ac sy'n cynnig cyfleoedd yn y dyfodol iddynt yma'n Ngwynedd, ymysg y gwaith gydag ysgolion roedd:

- Taith Ysgolion Uwchradd Menter Iaith Gwynedd- Tara Bandito yn cynnal sesiynau lles a merched mewn cerddoriaeth yn y bore yna gig gan Tara a'r band ifanc lleol Sklark yn y prynhawn. Ymwelodd y daith ag ysgolion Botwnnog, Glan y Môr, Godre'r Berwyn, Dyffryn Ogwen, Tryfan a Tywyn.
- Gweithdai creu Emojis yn ysgolion Edern a Godre'r Berwyn
- Sesiynau rapio gan Ed Holden yn Bontnewydd a Llanllyfni- gwobrau 2il a 3ydd y gystadleuaeth dydd miwsig Cymru
- Twmpath gwerin a sesiynau darllen a sesiynau gemau buarth yn ysgol Hiracl
- Sesiynau 'Barod neu Beidio' yn ysgol Llandygai
- Diwrnod yng Nglan Llŷn i ddisgyblion iau ysgol uwchradd Tywyn

3.2.3 Ysgolion Uwchradd Bangor- cais grant llwyddiannus i gronfa cymunedol y loteri wedi golygu bod cynllun awyr agored i ddisgyblion blynyddoedd 8 ysgolion Tryfan a Friars wedi parhau eleni, prosiect sy'n rhoi gwerth ar y Gymraeg yn y maes awyr agored.

Mynychwyd ffair gyrfaoedd yn Ysgol Friars, Bangor, hynny yn dilyn gwahoddiad gan Gyrfa Cymru oedd yn trefnu'r digwyddiad. Rhoddwyd cyflwyniad gennym i holl blant blynyddoedd

7,8 a 9 yr ysgol ar y Gymraeg yn y byd gwaith cyn iddynt gael cyfle i gwrdd â gwahanol gyflogwyr. Cymerwyd y cyfle i recordio rhai o'r cyflogwyr yn nodi pwysigrwydd y Gymraeg iddynt, ac rydym am ddatblygu hwn fel adnodd ar y cyd rhwng y fenter, MSparc, Uned Iaith y Cyngor ac (yn ddibynnol ar gytundeb terfynol ganddynt) Gyrfa Cymru.

3.2.4 Yr Urdd ac Adran Ieuencid Cyngor Gwynedd- yn ystod y flwyddyn, cyd ariannwyd swyddog cymunedol newydd i'r Urdd rhwng y fenter, Yr Urdd ac adran ieuencid y cyngor. Pwrpas y swydd yw cychwyn adrannau pentref newydd yma yng Ngwynedd.

3.2.5 Llwyfan Llŷn - Clwb theatr ym Mhen Llŷn, cychwynwyd gyda chyllid y fenter yn talu am yr hwylusydd a'r lleoliad rai blynnyddoedd yn nôl, parhaodd ein cefnogaeth i leihau yn raddol ac ers yr Hydref mae'r clwb yn rhedeg heb gymhorthdal gan y Fenter.

3.2.6 Theatr Derek Williams- rydym am geisio efelychu'r hyn sydd wedi digwydd gyda Llwyfan Llŷn yn y Bala a chefnogi theatr Derek Williams i ail gychwyn clwb theatr oedd yn bodoli cyn cyfnod Covid. Hyd yma mae dwy y sesiwn blasu wedi bod a dros 100 o blant wedi mynychu.

3.3 Cymuned

Drwy ein gwaith cymunedol rydym yn ceisio grymuso unigolion a chymunedau i gymryd yr awenau a threfnu pethau lleol yn Gymraeg, yn ogystal â threfnu digwyddiadau sy'n tynnu cymunedau at ei gilydd, yn codi bri ac ymwybyddiaeth ac yn dangos beth sy'n bosib, yn y cyfnod hwn digwyddodd:

3.3.1 Digwyddiadau dathlu Gŵyl Ddewi, dinas Bangor- Mae dathliadau gŵyl Dewi Bangor wedi tyfu yn llawer mwy na'r orymdaith ei hun, a bellach yn gyfres o ddigwyddiadau sy'n cael eu trefnu ar y cyd gyda gwahanol fudiadau a grwpiau yn arwain ar wahanol elfennau, gyda Menter Iaith Bangor yn cydlynu. Ymysg y partneriaid sy'n rhan o Wyl Dewi Bangor mae Storiol, Pontio, MSparc, Cymraeg i Blant, Cyngor Dinas Bangor, Y Frân Wen, grŵp Bangor yn Gyntaf a'r Gadeirlan. Eleni gwelwyd pethau newydd yn digwydd yn naturiol gyda mudiadau yn cymryd y cyfle i blethu prosiectau gyda dathliadau Gŵyl Dewi, gwelwyd enghreifftiau fel Y Frân Wen yn mynd mewn i ysgolion y fro cyn yr orymdaith yn gwneud gweithdai theatr, busnes lleol (Tafarn y Garth) yn mynd mewn i ysgol gynradd leol i wneud gweithdy cacennau a MSparc ar y lôn yn cynnal gweithdai celf i greu y ddraig enfawr oedd ar flaen yr orymdaith. Gwelwn felly fod gwaith Menter Iaith Bangor yn dwyn ffrwyth yn y ddinas a digwyddiadau i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn deillio oherwydd gwaith partneriaethol y fenter

3.3.2 Sesiynau Rheolaidd i Ddysgwyr- Paned a Moidyr (Bangor), Peint a Sgwrs (Bangor)- sesiynau rheolaidd i ddysgwyr- digwyddiadau sy'n derbyn ein cefnogaeth ni, ond sydd hefyd yn ddibynnol ar wirfoddolwyr ac sy'n gallu digwydd heb aelodau staff yn

mynychu, sef y ddelfryd rydym yn anelu ato gyda sesiynau i ddysgwyr, a gweithgarwch arall, ar draws y sir.

3.3.3 **Clonc a Lonc, Bangor**- clwb ymarfer loncian ysgafn pob pythefnos gyda'r pwyslais ar fwynhau a siarad yn hytrach na rhedeg yn gyflym

3.3.4 **Teithiau Cerdded i Ddysgwyr**-Mae ein teithiau cerdded i ddysgwyr yn parhau yn boblogaidd tu hwnt, ac er bod teimlad bod hyn yn drwm o ran amser staff, mae adborth clir gan y dysgwyr fod y rhain yn cael eu mwynhau'n ofnadwy ac yn hanfodol i ychwanegu at eu profiad o ddysgu yn y dosbarth ac i ddod i ddeall a theimlo'n rhan o'u cymunedau lleol. Anelwn i ddatblygu'r rhain gyda mwy o arweinwyr gwirfoddol yn y dyfodol.

3.3.5 **Cymdeithas Affrica Gogledd Cymru**- cyfres o ddigwyddiadau 'Croeso i'r Gymraeg' wedi eu trefnu ar gyfer aelodau'r gymdeithas a sesiynau cyffelyb i ddefnyddwyr gwasanaeth Adfer yn ardal Bangor.

3.3.6 **Rhosgadfan**- cefnogi cyfarfodydd diweddar sy'n trafod dyfodol canolfan Cae Gors yn y pentref, yn arbennig sut gellir defnyddio'r adnodd fel hwb i'r Gymraeg ac i gymhathu newydd-ddyfodiaid yn yr ardal.

3.3.7 **Gweithdai Cymunedol/ Ardaloedd Blaenoriaeth**- fel y gwelir mae dipyn o'n gwaith yn canolbwyntio ar ambell ardal- Llŷn, Bangor/ Ogwen a Phenllyn. Gwnawn hyn er mwyn gallu gweithio ar lefel leol i greu gwahaniaeth y byddwn yn gallu ei dystiolaethu yn y pen draw, ond pwysleisiwn bod y fenter yma i Hybu a Hyrwyddo'r Gymraeg ar draws Gwynedd gyfan a'r bwriad ydy allanoli i gynyddu capasiti fydd yn galluogi i ni ganolbwyntio ar bob ardal.

O ran ein hardaloedd blaenoriaeth rydym wedi cynnal Gweithdai Cymunedol yn y Bala, Botwnnog a Bethesda, cafwyd ymateb gwyb gan y cymunedau lleol, dros 90 o unigolion yn mynychu ar draws y 3 gweithdy, a byddwn yn mynd ati i ddatblygu cynlluniau gweithredu'n lleol i'r ardaloedd hyn.

3.3.8 **Mentrau Cymunedol**- mae cydweithio gyda'r holl fentrau cymunedol sydd yng Ngwynedd yn flaenoriaeth i ni, ac yn sicr peidio dyblygu eu gwaith ond yn hytrach eu cefnogi iddynt hwy Hybu'r Gymraeg yn eu hardaloedd lleol. Rydym yn falch o fod yn rhan o Cymunedoli- rhwydwaith newydd mentrau cymunedol Gwynedd.

3.3.9 **Gwaith gyda Phartneriaid**- drwy gydweithio yn unig y gallwn gynyddu defnydd y Gymraeg yng Ngwynedd, ac mae'r fenter yn falch o fod yn aelod o Fforwm Iaith Gwynedd, a weinyddir gan yr Uned Iaith gyda'r fenter yn cadeirio ar hyn o bryd. Yn yr un modd rydym yn falch o fod yn rhan o fforwm iaith addysg Gwynedd ac yn edrych ymlaen i gryfhau ein ymwneud gyda'r adran addysg i gynyddu defnydd y Gymraeg fel iaith gymunedol.

4. Y dyfodol

Mae Menter Iaith Gwynedd wedi datblygu ac esblygu dros y flwyddyn ddiwethaf, a bydd hyn yn cyflymu yn ystod 2023-24.

4.1 **Newid i fod yn endid annibynnol**- bydd hyn wedi ei gwblhau erbyn diwedd Mawrth 2025

4.1.2 **Cynllun Busnes y fenter ar ei newydd wedd**- rydym wedi datblygu cynllun busnes. Llwyddwyd i ddenu arian ychwanegol gan gronfa cymunedol y Loteri Fawr, Grymuso Gwynedd, adran Economi Cyngor Gwynedd ac adran Ieuenctid Cyngor Gwynedd. Rydym wedi bod yn rhan o geisiadau llwyddiannus gan Mentrau Iaith Cymru i gronfa her Arfor. Byddwn yn anelu am gronfeydd y loteri yn ystod 24-25, yn ogystal ag adnabod bylchau masnachol y gall y Fenter Iaith ar ei newydd wedd ystyried eu llenwi drwy gynnig gwasanaethau masnachol.

4.2 **Blaenoriaethau 24-25**

4.2.1 **Ardaloedd Blaenoriaeth**- Byddwn yn cefnogi cymunedau ar draws y sir, ond byddwn yn canolbwyntio peth o'n gwaith yn ardaloedd Penllyn, Pen Llŷn, Bangor, Dyffryn Ogwen a'r Felinheli.

4.2.2 **Cynulleidfaoedd Blaenoriaeth**- Mae plant a phobl ifanc, a chael plant sy'n gallu siarad Cymraeg i'w defnyddio hi, yn flaenoriaeth. Yn ogystal mae angen cydweithio i ddenu newydd-ddyfodiaid sy'n oedolion at y Gymraeg.

5. Argymhelliad

Argymhellir bod y pwyllgor yn derbyn a nodi'r adroddiad.